

Predbožićni običaji kod podunavskih Hrvata Bunjevaca

*Marijeta Rajković Iveta**, *Tea Gorup*** i *Ana Klopota****

Sažetak

Rad je posvećen godišnjim običajima koji prethode Božiću. Predbožićnim razdobljem smatraju se četiri adventska tjedna, a važni datumi u životu podunavskih Bunjevaca su Sv. Barbara, Sv. Nikola, Sv. Lucija, Materice i Oci. Istraživanje se primarno temelji na kvalitativnoj etnografskoj građi koju su autorice teksta prikupile tijekom razgovora s podunavskim Hrvatima Bunjevcima na području Vojvodine i Mađarske 2011. i 2012. godine. Kao sekundarni podaci korištena je objavljena literatura. Osim što autorice daju deskriptivnu analizu pojedinog običaja i lepezu vjerovanja, prate opstojnost i modifikacije pojedinih fragmenata običaja tijekom XX. stoljeća, upućuju na razlike između življenih praksi na salašima i varošima, te ukazuju kako se običaji iz privatne, obiteljske sfere, javno obilježavaju i koriste kao markeri identiteta ovih hrvatskih dijasporских zajednica.

Ključne riječi: podunavski Bunjevci, Hrvati u Mađarskoj, Hrvati u Vojvodini, predbožićni običaji

Uvod

Tema rada su predbožićni običaji, razdoblje došašća (ili četiri adventska tjedna), a važni datumi u životu podunavskih Bunjevaca su Sv. Barbara, Sv. Nikola, Sv. Lu-

* Viša asistentica, znanstvena suradnica, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

** Studentica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

*** Studentica diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

cija, Materice i Oci.¹ Etnografsku građu za ovaj rad prikupile smo tijekom dvaju etnoloških terenskih istraživanja. Prvo je provedeno u Vojvodini od 14. do 20. studenoga 2011. godine². Boravile smo u nekoliko mjesta subotičkog i somborskog kraja: Subotica, Ljutovo (*srp.*, danas službeni naziv na hrvatskom jeziku Mirgeš), Tavan-kut, Đurđin, Hajdukovo, Pavlovac, Bikovo, Lemeš (*srp.* Svetozar Miletić), Sombor i okolni salaši (Nenadić,³ Gradina i salaši na Bezdanskom putu). Drugo istraživanje provedeno je u Mađarskoj od 19. do 26. travnja 2012. godine. Tom prigodom obuhvaćeni su sljedeći lokaliteti: Bikić (*mađ.* Bácsbokod), Bačaljmaš (*mađ.* Bácsalmás), Čikerija (*mađ.* Csikéria), Gara (*mađ.* Gara), Čavolj (*mađ.* Csávolj), Kačmar (*mađ.* Katymár) te Vancaga (*mađ.* Bajaszentistván) – predgrađe Baje.

Budući da smo razgovarale s oko sedamdeset kazivača, bilo je moguće steći detaljan uvid u varijabilnost običajnih praksi. Kazivači su vrlo rado i otvoreno govorili o predbožićnim običajima. Najradije su komparirali kako je to bilo u njihovom djetinjstvu, koje su nerijetko provodili na *salašima*, i kako je to danas, kada neki od njih žive u gradovima. Kako bismo dobile kronološki presjek, razgovarale smo s Bunjevcima rođenim između 1920. i 1980. godine. Nastojale smo podjednako zastupiti oba spola. Osim prikaza običaja na sinkronijskoj i na dijakronijskoj razini tijekom XX. stoljeća, cilj rada nam je ukazati i na razlike i varijacije običajnih praksi, koje su posljedica utjecaja raznih vanjskih čimbenika kako na makro razini (različite države) tako i na mikro razini (život na *salašima* i u gradovima). U radu prikazujemo življena iskustva te razne faktore koji su na njih utjecali: rodni, etnički, imovinski, brojnost obitelji, istaknuti pojedinci, rad u udrugama, javne manifestacije. Zbog brojnosti lokaliteta, a posebice kazivača, nakon komparacije građu smo prikazale sintetski, no nastojale smo izdvojiti specifičnosti i etnografiju pojedinačnoga. S obzirom na život u multikulturalnim sredinama, u različitim državnim uređenjima tijekom jednog stoljeća, uslijed promjene kulture stanovanja i strukture obitelji nastojale smo ukazati na promjene u običajima. Dijelovi običaja iz privatne, obiteljske sfere, javno se obilježavaju i koriste kao markeri identiteta ovih hrvatskih dijasporskih zajednica. Kroz sve navedeno, u tekstu ćemo nastojati prikazati koje od istraživanih godišnjih

¹ Temom Materice i Oci se nećemo baviti, budući da je tema već objavljena za vojvođanske Hrvate Bunjevence, a u tisku je za sve podunavske Bunjevence (usp. Jaramazović Čurković 2013.).

² Istraživanje je provedeno u okviru terenske nastave na dodiplomskom studiju etnologije i kulturne antropologije pod vodstvom dr. sc. M. Rajković Ivete, a u suradnji sa znanstvenim projektom *Identitet i etnokulturno oblikovanje Bunjevaca* pod vodstvom dr. sc. Milane Černelić koje financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (http://zprojekti.mzos.hr/public/c2prikaz_det.asp?cid=2&xpsid=35&ID=3330). Pri pronalaženju kazivača, te logističkoj i financijskoj pomoći prilikom etnoloških istraživanja, uvelike su nam pomogli Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, posebice prof. Tomislav Žigmanov i prof. Katarina Čeliković, te glavni tajnik Gradskog muzeja Subotica dipl. iur. Svetislav Milanković, u Vojvodini. Istraživanja u Mađarskoj uspješno su realizirana zahvaljujući pomoći doc. dr. sc. Živka Gorjanca, profesora na Katedri za hrvatski jezik Visoke učiteljske škole *Józsefa Eötvösa* u Baji, te predstavnika hrvatske državne samouprave i zainteresiranih pojedinaca u bunjevačkim naseljima, koje smo tijekom istraživanja obišli. Ovom prilikom im svima najljepše zahvaljujemo.

³ Naselju Nenadić pripadaju salaši na Četalinskom putu. Nekad su zvani salaši na Bajskom putu, jer se nalaze na putu koji je vodio u Mađarsku, u Baju, a danas ih zovu na Gakovačkom putu.

običaja predbožićnog razdoblja pripadnici istraživane zajednice percipiraju kao svoje autohtone te na koji način ih primjenjuju kao sredstvo vlastite afirmacije u multietničkim sredinama u kojima žive (usp. Bara i Vukić 2012, 10; Jaramazović Čurković 2012, 195).

Kritički osvrt na literaturu i izvore

O božićnim običajima podunavskih Hrvata uglavnom su pisani kraći pregledi unutar opširnijih djela. Za područje Bačke u Vojvodini pronalazimo podatke u radovima autora: M. Černelić (1998, 2006)⁴, M. Evetović (2010)⁵, A. Čota (2003), A. Sekulić (1991, 2011)⁶, A. Stantić (2001), B. Jaramazović Čurković (2013). Tema božićnih običaja nije sustavno istraživana niti u mađarskom dijelu Bačke, već je obrađena u sklopu ciklusa godišnjih običaja. O njima su pisali: M. Mandić (1984, 1997), C. Hosszú (1997), Z. Kubatov (1992), Đ. Franković (2011, 2012)⁷, E. Barić (2012).

Fragmentirane podatke o božićnim običajima pronalazimo i u časopisima, koji izlaze u Vojvodini i Mađarskoj: *Bunjevačke novine*, *Zvonik*, *Subotička Danica*,⁸ *Hrvatski glasnik*. Analizom članaka u spomenutim časopisima dobiva se uvid o javnoj sferi običaja, odnosno, može se iščitati način na koji institucije nastoje sačuvati i interpretirati običaje.⁹ U prosinačkim i siječanjanskim brojevima dobivamo saznanja o djelovanjima kulturno-prosvjetnih društava, održanim izložbama, koncertima, priredbama i igrokazima u školama, crkvama i čitaonicama.¹⁰ Često se objavljuju kraći prikazi

⁴ Černelić, Milana. 2006. Kontinuitet nekih važnijih običaja bačkih Bunjevaca. U: *Bunjevačke studije*. Zagreb: FF press, 97-99; Černelić, Milana. 1998. O nekim važnijim običajima bačkih Hrvata Bunjevaca. U: *Iz baštine bačkih Hrvata Bunjevaca*, ur. Milana Černelić et al. Zagreb: Etnografski muzej, 1998., str. 35.

⁵ Evetović, Matija. 2010. *Kulturna povijest bunjevačkih i šokačkih Hrvata*. Subotica: Hrvatska riječ.

⁶ Sekulić, Ante. 1991. *Bački Hrvati: narodni život i običaji*. Zagreb: JAZU, 319-335; Sekulić, Ante. 2011. *Selo na raskrižju putova: stoljetnica žedničke župe*. Subotica: Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“.

⁷ Franković, Đuro. 2011. *Blagdanski kalendar*. Đakovo: Grafoart.; Franković, Đuro. 2012. *Blagdanski kalendar 2*. Đakovo: Grafoart.

⁸ Detaljan analitički prikaz etnografskih sadržaja u *Subotičkoj Danici* vidi u Čeliković, 2013.

⁹ U daljnjem tekstu samo ćemo spomenuti koja saznanja dobivamo iz navedenih časopisa. Komparacija svih radova s vlastitom terenskom građom često nije moguća zbog drugačijih metodoloških pristupa. U našem istraživanju, kao i radu, koristile smo etnološki kvalitativan pristup, zanimala su nas konkretna življena iskustva, lokalitet i godine kada se nešto prakticiralo, dok se u navedenim radovima često opisuje idealan zamišljen „model“ običaja kako bi to trebalo biti, a ne sve varijante kako je to zaista bilo.

¹⁰ Primjerice: Čeliković, Katarina. 2008. Katedralni zbor „Albe Vidaković“ priredio Božićni koncert. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:159, str. 13; Anišić, Andrija, ur. 2004. Božićno-novogodišnji koncerti. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:111, str. 6; Čeliković, Katarina, ur. 2008. Proslava Božića u školama. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:159, str. 29; Balatinac, Stipan. 2013. Prikaz tradicijskog Badnjaka i Božića u Šokačkoj čitaonici. *Hrvatski glasnik*, 53:16. (<http://www.croatia.hu/fileadmin/glasnik/2013/glasnik2013-1-net.pdf>, pogledano 2. svibnja. 2013.).

kakvi su običaji bili „nekada“, autori pišu o vlastitim iskustvima iz djetinjstva.¹¹ Kroz sve tekstove o „našim starim“ običajima, u kojima se uglavnom prikazuje model običaja, vidljiva je tendencija uredništva da se oni populariziraju i sačuvaju. Najčešće su pisani štokavskom ikavicom, dok je ostatak časopisa uglavnom pisan standardnim hrvatskim jezikom, što također govori u prilog da su božićni običaji važan marker bunjevačkog etnokulturnog identiteta.

Navedena literatura i časopisi bili su nam dragocjeni budući da smo na osnovi njih i upitnice Etnološkog atlasa Jugoslavije¹² osmislile vlastitu upitnicu za polustrukturirane intervju. Zbog različitih pristupa istraživanju, a sukladno time i dobivenoj građi koja se pronalazi u postojećim publikacijama, posebice kod lokalnih pisaca i onih autora koji pišu općenito o bačkim Bunjevcima i često ne navode vremenski i prostorni okvir opisanih običaja, vrlo malo podataka smo mogle komparirati s etnografskom građom koju smo prikupile vlastitim istraživanjem.

Pripreme za Božić

U tradicijskoj kulturi Hrvata Bunjevaca, kako to objašnjavaju kazivači, a potvrđuje i literatura, početak blagdanskog ciklusa računao se od Sv. Katarine (25. studenoga) ili od Sv. Andrije (30. studenoga). Pripreme za Božić počinju adventom, periodom od četiri nedjelje koje prethode blagdanu Božića (Leksikon 2006, 118). Nakon Sv. Katarine nije bilo dopušteno sklapati brak, a na Sv. Andriju vežu se crkvena zvona. Kazivači objašnjavaju kako ovim razdobljem prestaje *sveopće veselje: Onda je bio kraj, onda mi postimo. Nije onda bilo ništa, nije bilo svatova. Sveti Andrija zavezanija!* (kazivačica iz Čikerije, r. 1936. godine, Bačaljmaš¹³). Tijekom četiri tjedna adventa ili došašća Bunjevci su odlazili, a i danas odlaze, na svakodnevne mise zornice.¹⁴ Zornice su svako jutro u šest sati. Zbog gospodarskih i drugih obaveza, te čestih velikih udaljenost od *salaša* do crkve, na njih nisu odlazili svi ukućani: *Od nas je samo*

¹¹ Primjerice: Gorjanac, Zlatko. 2008. Božić u Somboru. *Zvonik*: 159:11; Gorjanac, Zlatko. 2004. Božić u Bačkom Bregu. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:111, str.4; Ralbovski, Kristina. 2008. Sonta: Od Adventa do Božića. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:159, str. 11; Tošaki, Lucija. 2004. Božić u Miletiću s gostima. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:111, str. 4.; Ostrogonac, Kata M. 2004. Božićne aktivnosti u Žedniku. *Zvonik*, 111:4; Kubatov, Zorica. 1991. Narodni običaji Bunjevaca u Aljmašu. Zimski običaji: Materice; Oci; Badnje večer; Nova godina; Tri kralja; Prelo, *Subotička Danica* za 1992:103-106.; Kujundžić, Ilija. 1918. „Od Velike Gospe do Božića“. *Subotička Danica, kalendar Bunjevaca i Šokaca* za 1919.: 46-49.

¹² Koristile smo upitnice iz sveska IV, teme: 135. *Badnjak (panj, stablo, grana) božićno zelenilo, slama* i 136. *Čestitanje, polaznik, ophodi i igre u božićno i novogodišnje doba*. Arhiv Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, Filozofski fakultet Zagreb.

¹³ Navodimo spol kazivača, godinu rođenja, mjesto rođenja i mjesto stanovanja, ako je različito od mjesta rođenja. Iako su kazivači rado govorili o ovim običajima, odlučili smo se za anonimnost, budući da od njih nismo tražili dopuštenje za objavu imena.

¹⁴ O zornicama pronalazimo podatke i u lokalnom tisku, primjerice: Bošnjak, Jelena. 2008. Zornice u župi Sv. Križa. *Zvonik*. Siječanj, br. 1:159, str. 10; Dujmović, Denis. 2007. Zornice i u Somboru. *Zvonik*. Prosinac, br. 12:158, str.10.

didu išao na zornice (Barić 2012, 104). Za okolicu Sombora iz literature saznajemo da su se ove mise kod Bunjevaca zvale specifičnim nazivom „*rorate* ili pastirske mise“ (Čota 2003, 106). Važni datumi, koje kazivači također ističu kao svojevrсни početak božićnih blagdana su: spomendan sv. Barbare (4. prosinca), sv. Nikole – *Mikulaša* (7. prosinca), dan Blažene Djevice Marije (8. prosinca, u crkvenom kalendaru Dan bezgrešnog začeca Blažene Djevice Marije), Sv. Lucija (13. prosinca), te Materice i Oci. Pripreme se intenziviraju kako se približava Badnji dan.

Sv. Barbara, 4. prosinca

Od svih istraživanih lokaliteta u Vojvodini i Mađarskoj spomendan sv. Barbare jedino se obilježavao na području Sombora. U Subotici je obilježavan ukoliko postoji ime Barbara u užoj ili široj obitelji na način da se odlazilo u posjet toj obitelji čestitati slavljenici imendan. Na salašima na Bezdanskom putu, u okolici Sombora, 1960-ih bio je običaj da se:

Žene, divojke tako malo namačkariraju i idu od kuće do kuće... tako malo plaše ducu, traže od njih da mole, da budu dobri. Nosile su sito i varnjaču (kuhača). I s tom varnjačom su tukli ko nije bio dobar (kazivačica r. 1953. godine).

Najčešće se ženska osoba iz obitelji zamaskirala na način da na glavu stavi *čaršav* (stolnjak) kojim je prekrila kosu, a u ruci je uz sito i *varnjaču* (veliku drvenu žlicu) nosila i *sviću* (svijeću). Djecu je darivala suhim voćem (šljivama, višnjama, trešnjama). Na salašima u okolici Sombora zabilježena je i sadnja pšenice na ovaj dan. U Mađarskoj se jedino u Čavolju spominju običaji koji su se prakticirali početkom stoljeća na Sv. Barbaru:

(...) se na poziv crkvenog zvona na večernju, odsječe grana od kajsije, višnje ili vinova loza te se stavi u posudu napunjenom vodom, pa se metne u zapećak. Grančica bi trebala prolizati do Božića, jer je prema vjerovanju godišnji rod od tog ovisio. Ako je grana pored tog i procvjetala, vjerovalo se da će djevojke u kući biti sretne u ljubavi (Mandić 1997, 89).

Sv. Nikola (Mikulaš), 6. prosinca

Blagdan sv. Nikole različitim intenzitetima se obilježavao u privatnoj i javnoj sferi tijekom XX. stoljeća. Dok većina kazivača objašnjava da se Sv. Nikola obilježavao oduvijek, prema nekim kazivačima on se počeo slaviti 1930-ih (Kačmar) i tek nakon 1960-ih (salaši u blizini Sombora). Na pojedinim lokalitetima Sv. Nikola se obilježava samo unutar doma (Hajdukovo), što se zadržalo do poslijeratnog razdoblja (Mirgeš, Tavankut). Svi kazivači koriste naziv *Mikulaš*, pomađareno ime svetog Nikole.¹⁵

¹⁵ Mađarski naziv toliko je prisutan da se poneki muškarci u Vojvodini kojima je službeno ime Nikola predstavljaju kao Mikulaš.

Nedjelju prije Sv. Nikole u Baji je bio veliki *vašar* (sajam) koji je ujedno bio zadnja prilika tekuće godine da se proda višak uroda i domaćih životinja te i za taj novac kupi odjeća, obuća i stvari za kućanstvo (usp. Barić 2012, 106). Na *vašaru* se nije zaboravljalo na djecu *Kupili su njim malog Mikulaša od čokolade, pa smokava, a to su sve sakrili i samo na Svetog Nikolu metili u čizmu koju su dica pripremila prije večer i u penđer metila* (Ibid. 108). U svim obiteljima naših kazivača sv. Nikola je donosio darove, najčešće slatkiše i čarape. Iako su svi naglašavali slabo financijsko stanje u ratnom i poslijeratnom razdoblju, darovi nisu izostali:

Po jednu dunju, jabuke, bio je neki bombon zvao se riblje oči. To je tako bilo sitno, to je bilo jako puno to kad kupi, 10 deka jedna kesa bombona. Onda smo dobijali kad smo krenuli u školu, olovke, bojice, sveske, to se onda kazalo pisanke, onda čarape. Nije niko otišo u radnju da kupi čarape, nego su nam štrikali od vune..., objasnila je kazivačica r. 1938. godine prisjećajući se svog djetinjstva u Tavankutu.

U Hajdukovu i Ljutovu saznale smo da su roditelji i/ili stariji članovi obitelji također dobili „dar“. U njihovim cipelama našao se krumpir i crni luk. Dobivala se i šiba *ako si rđav* (zločest) *bio, nisi slušao, onda će ti birgaš* (krampus) *donjet takve prutove* (kazivačica iz Gare, r. 1946. godine, Baja).

Uvečer prije dolaska sv. Nikole, ostavlja mu se hrana na prozoru (...) *metnu napolje da može jist, štogod mu metnu da on to pojede, onda donese poklona...* kazala je naša sugovornica iz Kačmara, r. 1951. godine, koja to i danas radi. Djeca su s posebnom napetošću čekala sv. Nikolu, kao što se prisjetila svog djetinjstva 1960-ih godina kazivačica iz Hajdukova:

(...) (d)obro, čistili smo zdravo vridno smo, dal su to bile gumene čizme, dal su to bile cipele, sve zavisi, i stavljali ih u penđer (prozor) ... I mi smo ... sidili pred penderom i čekali, kad će doć, pa kad će doć ... mi smo pozaspavali i onda kad smo ujutro ustali, bilo je, hvala dragom Bogu, to što je bilo, bili smo prisritni... (kazivačica r. 1958. godine, Subotica).

Spomendan sv. Nikole obilježavao se i posebnom hranom, kao što je zabilježeno u imućnijim obiteljima u Somboru: (...) za svetog Nikolu dinja se načne, grožđe se donese... to nije imo svak. I onda se siklo voće. Sikle se jabuke, kruške, višnje se beru, i to smo sušili. I onda se to jilo (kazivačica r. 1932.). Da bi Sv. Nikola bio stvarniji, jedan Bunjevac se maskirao i obilazio domove u susjedstvu. Kazivačica r. 1925. godine u Gari prisjeća se da se u međuratnom razdoblju obukao se komšija kao Mikulaš pa nas plašio. Pa perinu (poplun) je obukao i šerpu (lonac) je privrnio.

Kako je izgledao sv. Nikola koji je u predratnim 1940-im obilazio svaki šor u Tavankutu saznale smo:

(...) (o)nda je uvik neko iz šora čovek ili momak svejedno je Mikulaš, zagne u opakliju.(...) Opaklija je od kože ovčje ali koža i dugačka do zemlje, ko sad ove bunde što imaju, od prirodne kože i onda metneš veliku šepicu (šubara) na glavu, ne vidi se ni lice, metne bradu, brkove. Onda ide i zvoni onda na penđer dođe: 'ko je ove godine ovde bio rđav?. Nitko nije bio rđav, svi smo bili dobri. To stari viču: Ne, naša dica nisu bila rđava, naša su jako dobra. Dobro, doć ću ja oko

ponoći, (kazivačica r. 1934. godine). Od iste kazivačice saznale smo da su se u Tavankutu u sv. Nikolu maskirale i žene.

Prema našim sugovornicima iz svih lokaliteta u kojima su ophodi postojali u prvoj polovini XX. stoljeća, tijekom Drugoga svjetskog rata, maskirani ophodi su izostajali ili su bili svedeni na obilasku prvih susjeda, iz razloga što nije bilo dozvoljeno maskiranje, a i bilo je opasno šetati maskiran. Primjerice, tijekom 1940-ih godina, u Kaćmaru, Bačaljmašu, Bikiću običaj da prurušeni sv. *Mikulaš* obilazi domove nije se prakticirao. No, već 1950-ih ophodi selima se nastavljaju, a na *salašima* u blizini Sombora, primjerice na *salašu* Rudovo, tek 1970-ih započinju. Roditelji su koristili običaj maskiranog ophoda da bi djeca bila poslušnija, kao što smo saznale u Gari. No, zanimljivo je što se za Sv. Nikolu maskirala ženska osoba u bijelo i glumila duha:

Starije žene ili bilo tko... opravili, ako ko nije slušao... kada su dica bila rdava, da ih malo poplaše. Našminkali su se i u bilom, kao neki duhovi, pa su išli onda. Nisu išli svakoj kući nego oni koji su poznati ... onima bližim. Tako su znali, ako je jako bio neki dječak rdav da ga malo poplaše (kazivačica r. 1946. godine).

Budući da su djeca željela darove, a i bojala su se maskirane osobe sv. Nikole, morala su se moliti kako bi dobila dar. Sredinom XX. stoljeća u Pavlovcu je zabilježena pojava *Mikulaševog* pomagača – Krampusa. Krampus je također bila maskirana starija osoba, uglavnom muškarac iz sela, koji je zajedno sa sv. Nikolom obilazio *salaše* i plašio djecu.

Od 1930-ih godina Sv. Nikola počeo se javno obilježavati u školama i društvenim domovima, primjerice u Vancagi, Kaćmaru i Gari, također na način da se jedna osoba maskirala u sv. Nikolu. Tijekom Drugoga svjetskog rata te kasnijeg socijalističkog razdoblja prestao se javno obilježavati Sv. Nikola: (...) *to je sad u novije vrime, jel znaš bilo je to ratno i poslijeratno razdolje. Kako slaviti Sv. Nikolu, da te 'ko god čuje?* (kazivačica iz Čikerije r. 1934. godine, Tavankut). U Subotici i Somboru te nekim lokalitetima u Mađarskoj (Bikiću, Čavolju, Čikeriji, Vancagi) Sv. Nikola se obilježavao u školskim ustanovama tijekom Kraljevine Jugoslavije (1929.-1941.) Ovo nam potvrđuje kazivanje kazivačice rođene na salašu Bikovo 1930. godine:

Baš kako sam ja išla tamo u školu kod časnih sestara ... nije bilo ni predavanja taj dan i došo je Mikulaš obučen i onda smo svi išli pred njega i onda smo dobijali po poklon... tamo su bili razni bomboni, čokolade... Nekom pjesmom smo dočekali Mikulaša.

U Čavolju 30-ih godina sveti Nikola se u školskim privredbama pojavljivao u prisustvu *krampusa* dugih rogova (Mandić, 1997: 89). Danas se u Mađarskoj blagdan sv. *Mikulaša* obilježava u svim školskim ustanovama na svim ispitanim lokalitetima, dok neki od njih, poput Bikića, Čikerije i Gare, imaju dugu tradiciju obilježavanja već od 20-ih godina prošloga stoljeća. Na području Vojvodine, u Subotici obilježava se proslava blagdana Svetog Nikole u drugačijem obliku, od prije nekoliko godina u organizaciji Hrvatskog kulturnog centra „Bunjevačko kolo“.¹⁶ Jedan od organizatora

¹⁶ Da je obilježavanje važno, govori podatak da je „Mikulaš“, *uoči Sv. Nikole* jedna od četiri godišnje manifestacije ovoga Centra. Više o Hrvatskom kulturnom centru „Bunjevačko kolo“ vidi <http://>

rođen u Pavlovcu, živi u Subotici, rekao je: *(a) to smo mi u „Bunjevačkom kolu“ organizirali, Nikolaše, pa se obuče neko u košulju, metne biskupsku kapu, uzme onu batinu i ... neku bradu. On njima (djeci) tam nešto priča i posle dijeli poklone.* O javnim proslavama sv. Nikole saznajemo i iz lokalnog tiska.¹⁷

Kontinuitet običaja se zadržao, u privatnoj sferi u gotovo neizmijenjenom obliku. Svi kazivači danas obilježavaju ovaj dan na način da daruju svoju djecu i/ili unuke. Promjenu možemo pratiti u materijalnoj vrijednosti darova poboljšanjem financijskih mogućnosti. S druge strane, pojavila se razlika obilježavanja blagdana u javnoj sferi, gdje ga danas organiziraju različite udruge. Javno obilježavanje dana sv. Nikole počelo se otvarati javnosti različitim smjenama političkih vlasti. Vremenski gledano imamo dugu stanku od gotovo pola stoljeća kada se Sv. Nikola nije javno obilježavao. Vidljiva je promjena u organizacijskoj strukturi, gdje su nekoć pojedinci bili organizatori ophoda kroz selo te proslava u školskim ustanovama dok su danas taj posao nastavile školske ustanove (Mađarska) i preuzele različite kulturne udruge (Vojvodina).¹⁸ Nadalje, pažnju treba obratiti na promjenu atributa, naziva i imena predstavljačkog lika koji dijeli darove. Tako se od prve polovine XX. stoljeća, pa s nastavkom od 1950-ih do početka 1980-ih godina u ruralnim krajevima sv. Nikola maskirao *opaklijom, šepicom*, umjetnom bradom i brkovima. Istovremeno, promjenom političkog uređenja, odnosno dolaskom komunističkog režima, nastojalo se zamijeniti sv. Nikolu Djedom Mrazom koji je dijelio djeci darove u organizaciji škola i/ili poduzeća u kojima su radili njihovi roditelji. Djed Mraz je starija muška osoba, s dugom bijelom bradom, s crvenom kapom i u crvenom odijelu. Od 1990-ih Djed Mraz mijenja ime u „Djed Božićnjak“, ali se opet pojavljuje i sv. Nikola, često odjeven u bijelo biskupsko ruho, s biskupskom kapom i štapom.¹⁹

Sv. Lucija (Luca) 13. prosinca

Dan sv. Lucije vrlo je bitan u tradicijskoj i suvremenoj kulturi podunavskih Hrvata Bunjevaca. Na taj dan treba se posijati pšenica kako bi narasla do Božića. Mora se paziti što se smije, a što ne smije raditi, kako se trebaju ponašati gosti, djevojke određenim radnjama mogu predvidjeti budućeg momka. Zabilježeno je sjećanje kako treba napraviti Lucijin stolac pomoću kojega se na ponoćnoj misi može saznati

www.zkvh.org.rs/index.php/druga-opcija/59-hrvatski-kulturni-centar-bunjevako-kolo-subotica (zadnji puta pristupano 19. prosinca, 2013. godine).

¹⁷ *Zvonik* prosinac 2007., siječanj 2008., A. Stantić.

¹⁸ Primjerice: Obitelj Tumbas. 2007. Sv. Nikola tradicionalno daruje dobru djecu... *Zvonik*. Prosinac, br. 12:158, str. 29; *Zvonik* prosinac 2004. Običaji u Žedniku. L. S. 2007. „Mikulaš“ u Tavankutu. *Zvonik*. Prosinac, br. 12:158, str. 29; Ahmetović, Vladimir. 2007. Nikolinje. *Zvonik*. Prosinac, br. 12:158, str. 24.

¹⁹ Raspravu o djedu Mrazu, djedu Božićnjaku i sv. Nikoli vidi kod etnologinje Dunja Rihtman Augustin. 1992. *Knjiga o Božiću. Etnološki prikaz božićnih običaja u hrvatskoj narodnoj kulturi*, August Cesarec, Mosta, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb; 1994. *Božićni prijepori*. Etnološka tribina, Vol. 24, No.17, str.75-89.

ima li među prisutnim ženama vještica, i još mnoge radnje o kojima će biti riječi u daljnjem tekstu.

Prva asocijacija pri spomenu blagdana sv. Lucije svim kazivačima je sijanje božićnog žita, odnosno pšenice, koji se i danas prakticira u svim obiteljima naših sugovornika.²⁰ Na ovaj dan bitno je posijati pšenicu koja se na Badnjak stavlja na *astal* (stol) ispod božićne grane. Zelenilo pšenice simbolizira plodnost, novi život i njegovu obnovu, a što je za Bunjevce najvažnije, osigurava dobar urod iduće godine. Opis sijanja žita gotovo je isti u svim obiteljima: *Mi smo samo u čarapu metnili pregršt žita i onda kad je to kroz čarapu isključilo, onda smo otvorili čarapu i onda smo poslagali u šolje.* (kazivačica iz Tavankuta, r. 1938. godine, Subotica).

(t) o se pripremi pred jedan dan pokiseli se pšenica... I onda u to (zđjelicu) stavi i to se drži da krene lepo. Na toplo. Poliva se svaki dan malo. Kad lepo krene onda ga metne u hladnu sobu da bude, da stoji malo. Da može narasti.... (kazivač sa salaša iz Pavlovca, r. 1931. godine, Subotica).

Bilo je bitno da žito lijepo i gusto iznikne. *Bilo je tu malo i vraćanja el su rekli, kako izniče žito taki će biti rod na godinu* (Barić 2012, 108). Sijanje pšenice bio je ženski posao, najčešće je to obavljala mama sama ili uz pomoć kćeri, koje su na taj način učile kako ga pravilno posijati. Samo u jednom slučaju zabilježile smo da to radi muškarac, kako sam kaže *to (sam) radio, i sad i prije.* Kazivač iz Bačaljmaša, r. 1930. godine objašnjava da je razlog što se oženio Mađaricom i da on to zna bolje.

U Čavolju se proključalo žito 1930-ih vezalo crvenom vrpcom, a u sredini posudice se ostavljalo malo mjesta za trostruko pletenu svijeću, što simbolizira sveto Trojstvo (Mandić 1997, 89). U sredinu žita se stavi jedna svijeća (usp. Rajković Iveta, Kloptan, Gorup 2013. u tisku), a zadnjih dvadesetak godina pojedine obitelji prije stavljanja žita pod granu/jelku žito omotaju hrvatskom trobojnicom.

Na različitim istraživanim lokalitetima sakupljena su mnogobrojna vjerovanja. U svim mjestima koja smo posjetile u južnoj Mađarskoj, te u Somboru, Ljutovu i Pavlovcu zabilježeno je kako nije dobro ništa posuđivati niti nekom nešto davati od kuće. U Bačaljmašu je bilo izričito zabranjeno kupovati. Zanimljivi su običaji bili u Čavolju gdje *(s) tuđeg bunara nije bilo slobodno donijeti vodu, jer bi tada takovom gazdi lipsala stoka. Tog dana se iz kuće nikom nije posuđivalo mlijeko. Kokoši su hranili iz jednog obruča s bureta „da one ne odlaze nesti u susjedstvo“, već da nose jaja kod kuće i to, uvijek na jednom mjestu* (Mandić 1997, 89). U Gari su također *Na taj dan u avliji metili jedan obruč i tamo bacali piležu ranu. To su čak do Božića tako držali i radili da pilež ne odluta iz avlije priko cile godine* (Barić 2012, 108). U Somboru su običaji bili ponešto drugačiji. Oni kokoši hrane iz velikih posuda zrnom, vjerujući kako će one u sljedećoj godini nositi krupna jaja. Da bi se osiguralo bolja jaja, u Gari se kokošima na Sv. Tri Kralja davalo žito koje se sije na Sv. Luciju: *Rekli su da ćedu kokoške od toga više jaja snest i da ćedu žumanjki biti žući i veći* (Ibid.). Od iste autorice saznajemo

²⁰ Pojedini kazivači iz Čikerije i Hajdukova kazali su da oni siju žito dan kasnije, makar je običaj da se sije na Sv. Luciju. Razlog se zrcali u kazivanju iz Hajdukova: *(m)ama nije baš na sam taj dan, nego dan kasnije. ... sve zavisi od žita, dal će ranije, znaš, isključiti, pa da ne bi rano požutilo, tako da ja to tako radim danas....* (kazivač r. 1958. godine, Subotica).

još radnji u Gari *Na taj dan smo odrizali grančicu višnje, metili u vodu i u vruću sobu. Ako je grančica do Božića iscvala onda će biti puno višanja* (Ibid.). Sv. Lucija se smatra zaštitnicom vida. U Gari smo zabilježile da onaj koga zaboli oko može ukloniti bo-love ako se moli sv. Luciji.

Na ovaj dan bilo je strogo zabranjeno šivati, tkati, presti, prati odjeću, ali i još mnogo toga raditi, kao što smo saznale u gotovo svim istraživanim lokalitetima.

Ni smilo šiti, šlingati, i s iglom jer kažu da kokoške neće donositi jaja (kazivačica iz Bikića, r. 1946. godine, Gara).

Možeš kuvati. Nije se trebalo prati košulje, peč kruv, šiti, kopati, orati, to se ne radi. Nije dobro radit, kažu da nije dobro radit (kazivačica iz Ljutova, r. 1927. godine).

Ako bi se ovi poslovi ipak radili, objasnili su kazivači, a potvrdila i literatura, ženama bi se po noći (...) *utvarala Luca. Pripovidalo se da je Luca bacila klupče na nji, pa je zamrsila lan i konoplju, zašila kokoške dupe da ne može snest* (Barić 2012, 115).

Osim što se nije smjelo prati odjeću (Kačmar, Gara), nije bilo dobro niti tekstilne predmete stavljati sušiti na uže. Razlog koji je saznala od bake još 1930-ih godina ispričala nam je kazivačica iz Gare:

Majka (baka) je stara bila, al uvijek je rekla slobodno nije bilo prostrt ništa jer bit će onda kaže višanja – obisit će se kogoder. Ništa nek ne visi – vrlo je to strogo bilo (kazivačica iz Gare, r. 1931. godine).

U Gari, Tavankutu i Somboru peći se ne smiju *mazati* (ličiti) na Sv. Luciju.

Gosti koji su došli na Sv. Luciju u prvoj polovini XX. stoljeća u posjet nekome u Čikeriji, Tavankutu, Čavolju i Gari morali su obavezno sjesti, iz razloga koji se zrcali u kazivanju kazivačice iz Čavolja r. 1927. godine: *Kad bi neko došo onda mora sisti, ako neće sisti onda neće moje kokoške biti kvočke*. Kada je ukućan iz Čikerije došao nekome u goste, osim što je bilo obavezno kod domaćina odmah sjesti iza vrata, trebalo je oponašati glasanje kokoši, pijetla i pilića. Razlika u Tavankutu je da gost prije ulaska u kuću kaže: *Hvaljen Isus, čestitam vam svetu Lucu!*, zatim uđe u kuću i sjedne iza vrata. Ova radnja se izvodila da bi obitelj u idućoj godini imala dovoljno kvočaka i da one dobro sjede na jajima, odnosno izlegu dovoljno pilića.

Vjerovalo se da je svaki od dvanaest dana, od Sv. Lucije do Božića, bio bitan iz dva razloga. U Tavankutu i Kačmaru se svaki dan zapisivalo kakvo je atmosfersko vrijeme.

Pišem kakvo je vrime ujutro, u podne i navečer kakvo će bit vrime, i tako 12 dana to je januar, februar. Još uvijek mi u kalendaru, to pišem još uvijek (kazivačica iz Kačmara, r. 1951. godine).

Kazivačica ovo zapisuje od 1970-ih do danas, dok su ista vjerovanja na istom lokalitetu u obitelji druge kazivačice r. 1937. godine, prestala važiti već 1930-ih godina *mama mi nije, to su oni stariji znali te danove, misecove*. Iz navedenog primjera vidimo opstanje i prestanak iste prakse, čime je potvrđena varijabilnost običaja kroz dija-

kronijski presjek. Po večeri 13. prosinca predviđalo se i nesenje jaja (*a*)*ko su uveče na taj dan zvizde ritke, slideće godine kokoške neće bit dobre nosilje* (Stanić 2001, 175).²¹

Drugi običaj prakticirale su djevojke ne bi li saznale ime budućeg momka, odnosno supruga. Kazivačice su rado govorile o ovom običaju, kroz šalu se prisjećale mladenaštva i, kako kažu, *vrački* koje su radile:

Pisala sam, napišem 12 imena, pa onda svaki dan po jedan pokidam, pa onda na kraju onaj što ostane. A ne gledam, već na posljednjoj onaj što ostane onda to otvorim, eto taj će bit momak! tako nam je prepričala svoje djevojačko iskustvo 1940-ih godina kazivačica r. 1927. godine u Ljutovu.

Isti običaj potvrđuje i literatura:

(d)ivojke su tog dana na trinejst papirića ispisale toliko imena momaka, smotale ciduljice i metnile u lončić il vazu. Svakog jutra, obično u vrime posli rorate, izvadle bi po jednu ciduljicu i negleduš bacile il je kobajage izgubile, a posljednju ciduljicu su otvorile na Badnje večē. Na toj ciduljici je ostalo napisano ime kako će se, možda, zvat njezin budući izabranik srca. Po gdi su i momci ispisivali imena divojaka na papiriće... (Stanić 2001, 175).

U Gari se posljednji papirić otvarao nakon dolaska s ponoćke: (...) *te su cure jedva čekale da odu kući* (Barić 2012:108). Običaj su prakticirale kazivačice u Mirgešu, Tavankutu, Somboru (salaš Nenadić), Kaćmaru i na svim lokalitetima u Mađarskoj. Kazivači iz Pavlovca, Bikova, Lemeša, Čikerije te Sombora (Rudovo i Gradina) znaju za ovaj običaj, ali nisu ga sami prakticirali. Osim Bunjevaca ovakav način predviđanja momka bio je i kod Nijemaca i Mađara na istraživanom području. U Kaćmaru smo zabilježile dvije pojavnosti, tako se taj običaj ugasio već 1940-ih godina u jednoj obitelji, no istovremeno je druga kazivačica rekla da je njena majka to kao djevojka radila. U Mađarskoj je ovaj običaj bio raširen do sredine XX. stoljeća.

Na Sv. Luciju početkom XX. stoljeća postojao je običaj pravljenja *Lucinog* (Lucijinog) stolca. Svi kazivači čuli su za taj običaj od svojih starih, no nikad sami nisu sudjelovali u njemu. U Čavolju se stolac pravio od devet različitih vrsti drveta (Mandić 1997, 89). Kazivačica r. 1937. godine u Kaćmaru prisjeća se

da su pripovidali da na Lucu, prija su divanili bilo je vištica. Onda su kazali da na Lucu triba praviti neku stolčicu, to su valjda muški pravili ne znam pravo, svaki dan je tribalo na tim stolčicu nešto praviti, trinaest dana, onda su kazali da triba otići na polnoćnicu, i onda će viditi koja je vištica.

Taj stolac nosili bi u crkvu na polnoćnicu i jedna osoba bi *stao na tu stolicu i onda je vidio ko su vištice. Sa sobom je ponio i iverje kako je tesao tu stolicu. To je iverje ponio sa sobom, stao je na stolicu, vidio višticu i onda vištica primjetila i onda je počela da ga vija, a on stolicu pod pazuhu, i iverje je sipao sa sobom kako je trčao, i rasipo je iverje, i vištica kako je išla za njim, ga gonila, i ona je morala da pokupi to iverje, i ako je puno iverja bilo, onda ga nije mogla stići* (kazivač iz Vancage, r. 1943. godine, Gara).

²¹ Stanić nabrja još vjerovanja, no nismo ih navodile budući da nismo bile sigurne za lokalitete i vrijeme na koje se podaci odnose. Autor u uvodnom tekstu daje općenite informacije o razdoblju i prostoru (usp. 2001, 14).

Spasiti od vještice se moglo na još načina: Kod kuće u bravu stavlja glavicu češnjaka („bilog luka“) te naopačke metne metlu na ulazna vrata stana. Naime, samo se na taj način može spasiti od razjarenih vještica. Preporuča se stolac odmah spaliti (Ibid.).

Na Sv. Luciju zabilježeno je nekoliko načina darivanja. U Gari i Kačmaru od 1930-ih jedna je osoba, muško ili žensko, maskirana u Luciju obilazila susjedne domove. Kazivači su bili mali pa se ne sjećaju kako je Lucija točno izgledala, no njena odjeća na području Svetozara Miletića i Gare istih godina bila je bijela: *Prid večer se pojavila i Luca pokrivena jednom bilom ponjavicom ... Na glavu je metila sito el rešetito da je ne pripoznadu, a u ruki je imala perjanicu, el varnjaču* (Barić 2012, 108). U okolici Sombora na isti način se u Luciju maskirala starija žena (Čota 2003, 106). Donosila je darove svim ukućanima; djeci orahe, jabuku, kocke šećera, a odraslima kao neslanu šalu izmet. U naselju Nenadić na *salašima* u okolici Sombora 1960-ih zabilježeno je kako se neudata žena iz obitelji oblači u sv. Luciju i nosi *varnjaču*:

Pita jesmo dobri, i jel očekujemo malenog Isusa, 'oće doć skoro Božić i tako nam onda podili suvog voća. Ako smo bili nevaljali ... onda idemo tamo u zapećak, il nas potuče malo (kazivačica r. 1950. godine).

Zbog dječjeg neposluha na svim lokalitetima djeca su morala moliti pred sv. Lucijom, a nakon točno izgovorenih molitvi dobivala su darove.

Od 1970-ih godina na salašima na Bezdanskom putu u okolici Sombora uvečer uoči Sv. Lucije djeca stavljaju čistu čizmu na prozor u koju im ova svetica po noći ostavi slatkiše.

Zaključak

Razdoblje došašća/adventa kod podunavskih Hrvata Bunjevaca obilježeno je spomendanima sv. Barbare, sv. Nikole (*Mikulaša*), sv. Lucije i običajima Materica i Oca. Moguće je pratiti podudarnosti u predbožićnim običajima u Vojvodini i Mađarskoj u svim istraživanim lokalitetima. No, u razgovorima s kazivačima otkrivaju se bogata i različita življena iskustva uvjetovana obiteljskim prilikama. Analizom transkripata razgovara uočile smo veliku varijabilnost običajnih praksi, često i na istom lokalitetu u istom razdoblju. Osim što se prilagođavaju situaciji u pojedinim obiteljima i selima, običaji se mijenjaju tijekom vremena, i katkada su uvjetovani društveno političkim i ratnim situacijama. Tako se mijenjaju darovi koje donosi sv. Nikola, a ponegdje i sv. Lucija i sv. Barbara. Tijekom ratnih godina gotovo prestaju maskirani ophodi selom. Na početku XX. stoljeća običaj dvanaestodnevnog pravljennja Lucina stolca od devet vrsta drveta, i vjerovanje da onaj tko na njemu sjedi na ponoćki može prepoznati žene koje su vještice, tijekom manje od jednog stoljeća postala je samo priča koju kazivači znaju po predaji od starijih članova obitelji.

Kroz komparaciju i analizu etnografske građe možemo iščitati nekoliko aspekata običaja u istraživanom predbožićnom razdoblju. Možemo promatrati rodni aspekt, odnosno muško-ženske uloge koje se provlače kroz obilježavanja pojedinih

blagdana. Nadalje, imovinski aspekt vidljiv je u vrstama darova, od darivanja suhog voća u siromašnijim obiteljima, jabuke s utaknutim novcem, pa do darivanja novca kod imućnijih obitelji. Tekst daje i pregled razlika na relaciji grad-selo, odnosno *varoš-salaš*, što se najbolje može vidjeti na uvođenju javnih, institucionaliziranih obilježavanja običaja, primjerice Sv. Nikole. U gradovima su mjesne škole organizirale proslave, a u seoskim sredinama ophode su organizirali pojedinci. Na ovom primjeru dobro je vidljivo i čuvanje kontinuiteta običaja, gdje danas organizacije Sv. Nikole provode različite kulturne udruge. U Mađarskoj se danas Sv. Nikola obilježava u svim školskim ustanovama na svim ispitanim lokalitetima, a poneki od njih, poput Bikića, Čikerije i Gare imaju dugu tradiciju obilježavanja još od 1920-ih godina. Predbožićni običaji snažno su vezani uz religijski, etnokulturni i nacionalni identitet podunavskih Bunjevaca. Naime, tijekom XX. stoljeća, a posebice s političkim promjenama u državama u kojima su živjeli, Hrvati Bunjevci postupno su izdvajali specifične bunjevačke elemente pojedinih običaja te ih danas predstavljaju kao simbole identiteta, posebice posljednjih dvadesetak godina u Vojvodini. Pojedinci i institucije običaje nastoje sačuvati, popularizirati i njima dokazati kontinuitet svojega etnokulturnog identiteta na podunavskom prostoru.

Komparirajući podunavski ogranak Bunjevaca u Mađarskoj i Vojvodini, vidljivo je da možemo govoriti o jednom subetničkom ogranku hrvatskog naroda. No, promatrajući više lokaliteta koji su, uslijed političkih promjena na makrorazini, nastavili živjeti u dvjema različitim državama, vidljiv je i utjecaj političkog konteksta na običaje. Promatrajući mijene elemenata i segmenata običaja kroz jedno stoljeće, vidljivo je da su gotovo svi običaji zadržani u obiteljskoj sferi, no u javnim lokalnim razinama poput organiziranih ophoda susjedstvom nestaju, ali se sele na institucionalne razine obilježavanjem u školama, župama, društvenim domovima i sl. Gotovo svako bunjevačko mjesto u Vojvodini organizira javna obilježavanja, poput dolaska sv. Nikole i obilježavanja Materica (usp. Jaramazović Čurković, u tisku) što je prilika da se okupe raseljeni mještani, prisjete zajedničke prošlosti što dovodi do kohezije ove manjinske zajednice. Posebice je to vidljivo unatrag dvadesetak godina kada pojedini segmenti predbožićnih obiteljskih običaja izlaze iz privatne sfere te na lokalnoj, regionalnoj, ali i nacionalnoj razni postaju markeri etnokulturnog identiteta podunavskih Hrvata Bunjevaca.

Literatura:

- Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. 2006. ur. Anđelko Badurina. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bara, Mario i Vukić, Aleksandar. 2012. Predgovor. U: Bara, Mario i Vukić, Aleksandar (ur.) *Hrvati u Vojvodini: identitet(i), procesi i društvene aktivnosti*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. 7-12.
- Barić, Etuška. 2012. Običaji, tradicije, značajni dani, sveci, paorski poslovi Bunjevaca u Gari. U: *Garski Bunjevci*, ur. Martin Kubatov. Budapest: Croaticum. 51-120.

- Čeliković, Katarina. 2013. „Subotička Danica“. U: M. Černelić, J. Grbić, M. Rajković Iveta, T. Rubić, M. Dronjić, M. Gotal (ur.) *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*. Zbornik radova znanstvenog domaćeg skupa s međunarodnim sudjelovanjem. Filozofski fakultet Zagreb, FF Press (u tisku).
- Čota, Antonija. 2003. Vjera u Bunjevaca i sakralni predmeti. U: Čota, Antonija; Šeremešić, Marija: *Dukat ravnice. O Bunjercima i Šokcima Sombora i okolice*. Sombor: HKUD „Vladimir Nazor“. 106-108.
- Jaramazović Ćurković, Biserka. 2013. Materice i Oce kod Hrvata-Bunjevaca: Etnološko istraživanje na području Subotice i Sombora s okolicom. U: Bara, Mario i Vukić, Aleksandar (ur.) *Hrvati u Vojvodini: identitet(i), procesi i društvene aktivnosti*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti – Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata. 195-230.
- Jaramazović Ćurković, Biserka. 2014. Obilježavanje Materica i Oca kod podunavskih Hrvata-Bunjevaca. U: M. Černelić, J. Grbić, M. Rajković Iveta, T. Rubić, M. Dronjić, M. Gotal (ur.) *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*. Zbornik radova znanstvenog domaćeg skupa s međunarodnim sudjelovanjem. Filozofski fakultet Zagreb, FF Press (u tisku).
- Mandić, Mišo. 1984. *Iz osamstoljetne kronike Čavolja*. Budimpešta: Poduzeće za izdavanje udžbenika.
- Mandić, Mišo. 1997. Običaji i vjerovanja vezani za zimu u bunjevačkih Hrvata u Čavolju. *Etnografija Hrvata u Mađarskoj*, vol. 4. 85-98.
- Rajković Iveta, Marijeta, Ana Klopotan, Tea Gorup. 2013. Badnji dan kod Hrvata Bunjevaca u Vojvodini i Mađarskoj. U: M. Černelić, J. Grbić, M. Rajković Iveta, T. Rubić, M. Dronjić, M. Gotal (ur.) *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*. Zbornik radova znanstvenog domaćeg skupa s međunarodnim sudjelovanjem. Filozofski fakultet Zagreb, FF Press (u tisku).
- Stantić, Alojzije. 2001. *Krux naš svagdanji*. Hrvatski kulturni centar „Bunjevačko kolo“. Subotica, Edicija Narodno blago.

Summary

Pre-Christmas traditions of the Danube Bunjevci Croats

The work focuses on annual customs that precede Christmas, four weeks of Advent being considered a Pre-Christmas period and important dates in the life of the Danube Bunjevci being St. Barbara, St. Nicholas, St. Lucia, Mother's day and Father's day. The research is primarily based on qualitative ethnographic material collected by the authors of the text during the interviews with the Danube Bunjevci Croats on the territory of Vojvodina and Hungary during 2011 and 2012. Published literature was used as a secondary data source. Besides providing a descriptive analysis of individual customs and range of beliefs, the authors follow the continuation and modifications of particular tradition fragments during the 20th century, pointing

at differences between the lived practices on Salash (farm) and town, showing how customs from private, family sphere are practiced publicly and used as markers of identity of the Croatian diaspora communities.

Keywords: Danube Bunjevci, Croats in Hungary, Croats in Vojvodina, Pre-Christmas customs